

Особливості логопедичної роботи по подоланню дисграфії у спеціальній школі

У процесі розвитку граматичної будови мовлення у розумово відсталих учнів, потрібно враховувати структуру мовленнєвого дефекту, несформованність граматичних понять, труднощі диференціації близьких по семантиці та оформленню граматичних форм.

Велике значення в роботі по формуванню граматичної будови мовлення в спеціальній школі має використання онтогенетичного принципу. Більшість граматичних форм, які в нормі діти засвоюють ще в дошкільному віці, у розумово відсталих дітей виявляється незасвоєними навіть в молодших класах. Послідовність роботи над граматичною будовою мовлення здійснюється як і в нормальному онтогенезі: від конкретного до абстрактного, від простих семантичних форм до більш складних, від продуктивних до непродуктивних, від простих по граматичному оформленню до більш складних по граматичному оформленню.

Подолання порушень читання та письма проводиться в тісному зв'язку з корекцією порушень усного мовлення як системи, з корекцією дефектів звуковимови, фонематичної сторони мовлення, лексико-граматичної будови. Так, широко використовується **порівняння фонетично близьких звуків**: по глухості-дзвінкості С і З пропонуються такі завдання:

«Прочитай склади і слова» Спа – зба, сфи - зви, сла – зла, сто – зло, ске –збе, сху – згу. Зала – сало, соя – Зоя, вуса – вузол, роса – лоза, зуб – суп.

«Встав пропущені букви» .аець, .орока, .ебра, .ова, .виня, ко.ел, ли.иця, .о.уля, .обака, фа.ан, о.ел, .мія.

«**Виправ помилки**» У Зіни довга **коза**. **Коса** гризе капусту. У Сашка стигла **злива**. Надворі сильна **слива**. Я їв смачний **зуб**. У тата болить **суп**.

«**Попереджувальний зоровий диктант**» Самокат, зоопарк, колосок, гвоздика, ластівка, розпис, беззубий. Зіна слухала казку. Солдат має каску. Соня пасе козу. Стас гострить косу. Мороз морозить носика. Зранку моросить теплий дощик.

«**Хто краще скаже**» Прочитайте скоромовки, хто краще повторить. У Сані нові сани. У сіни Мусій сіно носив. На столі стоїть сільниця, у сільниці – сіль.

Розрізнення **Ш** і **Ж** «**Прочитай склади і слова**» ши – жи, шу – жу, аша – ажа, ошо – ожо, шпа – жба, шти – жди. Шар – жар, шафа – жаба, шум – жук, шия – жир, кошенья – пожежа.

«**Встав потрібну букву**» .афа, .акет, гру.а, са.а, ка.а, ву., ма.ина, ло.а, калю.а, ї.ак, ло.а.

«**Утворіть нові слова, зі звуками ш або ж**»: мило - .ило, лоза - .оша, папка - .апка, шаль - .аль, шиття - .иття, жар - .ар, дуб – ду., малина – ма.ина, котик – ко.ик, сало - .ало, сивий - .ивий, сито - .ито, жити - .ити, лини - .ини.

«**Зміни словосполучення за зразком**». Я жую – ти жуєш. Я жну - ... . Я жду - ... . Я ріжу - ... . Я лежу - ... . Я біжу - ... . Я шию - ... . Я живу - ... . Я можу ... . Я дружу - ... . «**Заміни слово біжить близькими за значенням словами.**» Час біжить - _____ , молоко біжить - _____ із каструлі, річка біжить - _____ , зерно біжить - _____ із мішка. «**Поясни значення виразів**»

Золота сережка. Золоте колосся.

Залізний дріт, Залізний характер.

Каштанове дерево. Каштанове волосся.

Пшеничний колос. Пшеничне волосся.

Розрізнення **П** і **Б**. «**Додай склад**» Додати до слів першого рядка склад ба, а в другому – па. Запишіть у зошит, виділіть склад ба синім олівцем, ба – жовтим.

Ри... , Лю... , гу... , жа... , ...зар, ...ян, ...нт. Ли... , ...лка, ...рус, ...льто, ...ста, ...пуга. «**Утвори слово**». Від поданих дієслів, за допомогою префікса *по-* утворіть нові слова і запишіть їх.

Бувати, білити, балакати, бродити, читати, їсти, гуляти, рубати, бігти, бити, бачити. «**Зміни п на б**» Палка – балка, купи - _____ , пити - _____ , прати - _____ , пар - _____ , піп - _____ , порт - _____ , пилина - _____ , пий - _____ , грип - _____ .

«Добери відповідні слова» (синоніми) пучок квітів барліг
речі пасажирів буря
сильний вітер букет
лігво ведмедя багаж

«Встав пропущені букви» Слова, написані в дужках, постав у відповідному відмінку. Підкресли *n* – зеленим, *b* – синім олівцем. На художній (виставка) ми побачили багато нових картин. На порезі росте густий вершоліз. Учні зупинились відпочити під старим (дуб). «Вивчи скоромовки» Пиляв Пилип поліна з лип. Притупив пилу Пилип.

Бабин біб розцвів у дощ. Буде бабі біб у борщ.

Розрізнення Т і Д «Прочитай парами» Поясни значення слів. Замалюй букву *t* – червоним, а букву *d* – жовтим олівцем. Тачка – дачка, точка – дочка, тиск – диск, туш – душ, тіло – діло, Толя – доля, тон – Дон, терти – дерти, плоти – плоди.

«Запиши імена» Запишіть прізвища та імена дітей, в яких є звук *t* або *d*.

«Поясни значення слова *лист*»

Невидимий вітер, немов футболіст, Я слідом ішов через площу і міст
ганяв по дорозі березовий лист. На пошту відправити братові лист.

«Вибірковий диктант» Виписати з почутого вірша слова зі звуками *t* і *d*.

Олівець-малювець

Взяла Яся олівець, олівець-малювець.

Сіла Яся біля столу, розгорнула папірець.

- Треба тут намалювати отаку здорову хату!

Вікна. Дах. Димар на нім. З димаря – великий дим!

Ось травичка. Ось доріжка. Ось дитинка. Ручки. Ніжки.

Ротик. Носик. Голова.

І волосся – як трава!

Ось на небі сяє сонце.

Довгі промені ясні.

А в сторониці під віконцем квітнуть квіти запашні.

У дитинки є спідничка, а на ніжках черевички.

Ще їй кошика зроби – піде ляля по гриби!.. (за Н.Забілою)

(слів зі звуком *т* – 10, з *д* - 10)

«Добери перевірені слова» сусі. – сусіди, хрес. - _____, обі. - _____, єно. - _____, ке. - _____, піло. - _____; ду.ка – дудочка, лопа.ка - _____, ву.ка - _____, бу.ка - _____, кла.ка - _____, піло.ка - _____.

«Склади речення» Йти, Дмитрик, в, і, Таня, театр. Стадо, телята, два, пасти, пастуха. Взимку, стають, дні, короткі, ночі, а, довші. Жити, кроти, земля, під. Дозріли, в, плоди, саду. Розрізнення **Х** і **Г**. «Прочитай слова» Скажи, яка різниця в написанні; пояснить значення кожного слова. Складіть словосполучення і речення.

Хол – гол, хатка – гатка, холод – голод, ходити – годити, помахати – помагати, холка – голка.

«Утвори нові слова», змінюючи першу букву на *х* або *г*. Латка – хатка, нора - _____, пороша - _____, зірка - _____, зуби - _____, шукати - _____, салат - _____, майка - _____, море - _____.

«Виправ помилки»

Я вдягнув новий салат, а він довгий – аж до п'ят.

Я зимової пори на санчатах мчав з кори. (І.Січовик)

«Прочитай прямо і навпаки» Я несу гусеня.

«Зміни за зразком»: сніг – снігом, смі. - _____, плу. - _____, порі. - _____, горі. - _____, бі. - _____; одягти – одягати, ля.ти - _____, тя.ти - _____, допомо.ти - _____.

«Попереджувальний зоровий диктант» Футболісти забили гол. Не у кожній квартирі є хол. Вранці я відчуваю голод. Взимку я відчуваю холод. У коня на холці грива. Нитка у голці.

Розрізнення **К** і **Г** «Виразно вимов звуки у словах» Кава – гава, куля – гуля, кулька – гулька, крапля – грати, акваріум – агрус, лійка – дзига, канава – ганок, крейда – гречний.

«Склади речення». На ганку сиділа _____ . кава.

У чашці гаряча _____ . гава

У Гриця на лобі _____ . куля.

У руках повітряна _____ . гуля.

«Встав пропущені букви» К або Г; допиши слово.

Клен, а.ація, .аштан – дерева. А .алина, а.рус, поріч.и - ____ .

А.рус, а.рус, а.русина – як зелена намистина.

А.рус коле, як зривати, - швидше мамі помагати!

«Попереджувальний зоровий диктант» Гава сиділа на акації. Кава продається у магазині. Коло дошки лежить крейда. Серед людей поводитья гречно. Квіти поливають з лійки. Мале дівча гралося дзигою.

«Прочитай і спиши» Букву к замалюй синім, а г – зеленим олівцем.

«Зоопарк»

Ми ходили в зоопарк. Там бачили крокодила і кенгуру. За ґратами сиділи леви і тигри.

У просторій клітці були мавпи. Прилетіла гава і сіла на клітку. Мавпи зчинили справжній гвалт: стрибали й голосно кричали. Гава полетіла.

Розрізнення **Ф** і **В**. **«Пари слів»** Порівняй звуко-буквений склад цих слів, уточни їх значення. Склади з ними речення.

Фата – вата, Фаня – Ваня, фінн – він, сова – софа, фаза – ваза.

«Відгадай загадку і ребус»

Стоїть завод у полі.

Який? А це – секрет:

працюють в ньому бджоли –

виготовляють мед.

«Утвори нові слова» Змінюючи одну букву, утвори два нових слова.

Ферма - ____ , ____ .

«Встав букви»

Молочна ферма

На .ермі багато корів. Вони стоять у теплих корі.никах. Стіни по.арбовані білою .арбою. Василь .едорович за.ідує .ермою.

Коро.и дають моло.о. З моло.а виготовляють сметану, .ершки, сир, масло, ке.ір.

«Попереджувальний зоровий диктант»

У нареченої красива фата. Вата продається в аптеці. Фін – це мешканець Фінляндії. Він запізнився на футбол. Фаня одягла сарафан. Ваня одягнув валянки. Сова полює вночі. У кімнаті стоїть широка софа.

«Скласти речення» Вивела, Фаня, формулу. Феодосії, музей, у, є, Айвазовського. Верстати, фабрику, привезли, на, нові. Любить, Федір, вафлі. Показує, фокусник, фокуси.

Розрізнення **Ф** і **ХВ** «Прочитай виразно»: фарба – хвалити, ферма – хворіти, фірма – хвіст, фіолетовий – хвіртка, флот – хвоя, фільм – хвилина.

«Склади і запиши» .оя, .ільм, .иля, онтан, илина, .іртка, .ірма.

«Допиши речення» Шістдесят секунд –це одна ____ . Мишко часто хвалиться, тому його називають ____ . Вітер підіймає на морі високі ____ . Вадим сьогодні не пішов у школу, бо він ____ . У лисиці довгий ____ . На сосні та ялинці листя, як голочки. Це - ____ .

«Встав пропущені букви»

Друзі

За.орів одного розу Федько. До нього завітали Влад Самохвал та Хома Пилипченко. Однокласники принесли домашнє завдання. .лопці допомоглі .едькові розв'язати задачу. Потім .лад Само. ал читав смішинки, а .ома розпо.іда. про шкільне життя.

.ороші друзі у .едька. За.жди допомагають один одному у .ажку.илину.

Диференціація кінетично схожих букв. Розрізнення **Б** і **Д**. «Порівняй»

Буква **б** – то наче білка, хвостик вгору підіймає.

Буква **д**- то ніби дятлик, хвостик вниз завжди тримає.

«Зліва направо і навпаки» Дід, біб, око.

«Запиши ласкаво» Баба - ____ . Дід - ____ .

«Виправ помилку»

Наш Данило – лісоруб.

Він спиляв старезний чуб.

«Склади розсіпані слова» Набан - ____, коябул - ____, няди - ____, дбу - ____, яанб - ____

«Запиши у два стовпчики» З буквою *б* – у першій, *з* – у другій. Дим, баран, диня, барабан, райдуга, кабан, яблуко, ребра, загадав, помідор, день, бант, адреса, балет.

Розрізнення **П** і **Т**. «Скільки ніжок?» Скільки ніжок має *П*, *п*? А буква *Т*, *т*?

«Під цифрою – букву!» Напиши під кожною цифрою відповідну букву.

3 2 3 2 3 2 3 3 2 2 3 3 3 2 2 3 3 2

т п

«Прочитай зліва направо і навпаки» Тут, Пилип, пуп.

«Запиши замість цифр *т* або *п*» 2альма, 3анець, 3уман, хала3, сер2, бра3, лам2а, жов3ок.

«Виправ помилку» Я іменини відзначаю:

з'їв порт і випив чашку чаю.

Ділянка на березі моря, де причалюють кораблі, - це **торт**.

У запальному танку кружляла танцювальна **тара**.

Пакувальний матеріал для зберігання і перевезення товару називається **пара**.

«Встав пропущені букви **П** або **Т**»

Цілий .иждень шила .атя

для сес.рички модне .лаття.

С.ала міряти сес.риця –

ла..я зовсім не годи.ься.

Нині з .ла..я для сес.рички

шиє Ка.я рукавички. (Д.Падра)

«Запиши предмети одягу і взуття» У першій рядок – з буквою *п*, у другій – *т*, у третій – з *п* і *т*. Плаття, пальто, шорти, шкарпетки, спідниця, піджак, тапці, шапка, капелюх, трико, светр, штани, чоботи, туфлі, топ.

Розрізнення **Л і М**. «Спиши у два стовпчика» під буквами *л, м*. Мама, мала, сало, мило, чоло, лист, комар, слива, яма, малина, солома.

«Попереджувальний зоровий диктант» 1) Окремі слова.

Ламала, пиляли, мили, поливали, міряли, тримали, мріяли, мовчали, мешкали, махали.

2) Речення. Підкреслити *м і л*.

Люди вийшли на вулицю. Мишко біг крос на лижах. Галки і голуби не відлітають у теплі краї. Мама купила Марині новий костюм.

«Попереджувальний слуховий диктант» Підкреслити *л, м*.

Дзвоник. Учні вибігають на подвір'я школи. Одні грають у м'яча. Малята скакають через мотузку. Учні сидять на лавках. На подвір'ї школярі відпочивають, роблять зарядку.

На галявині ріс могутній дуб. В акваріумі плавали золоті рибки. Голубка сіла на моє плече. В садку росла солодка малина. Микола допоміг товаришеві розв'язати складні приклади.

«Встав пропущені букви» 1) Слова.

.апа, .иша, .ом, .арка, .уна, .ото, су.ка, па.ець, ка.оші, с.оник, са.овар, ка.інь, ка.южа, па.ас.

2) Речення.

Кос.ічна ракета розвину.а потрібну швидкість. Осінь позо.отила .истя дерев. Надворі бу.а теп.а .ітня ніч. Вода .орів і океанів .істить у собі багато со.і. П.авати у со.оній воді .оря .егко.

Розрізнення **и, у**. «Впізнай без голосу» Впізнати тільки по рухам губ: *и,и, у,у, и, у, и, у*.

«Спиши і підкресли» *и*- червоним, *у* – синім олівцем. Черевики, кенгуру, жираф, тигри, куниця, курси, курага, кухня, кликати, купа, кущі, вигляд, курятина, курорти, каблуки.

«Попереджувальний зоровий диктант» 1) Слова. Підкреслити *и, у*.

Зуміли, зробили, рубали, курчата, килим, сумки, сума, сила, скриня, бузок, сито, сухар, суша, кулемет.

2) Речення. Підкресли *и, у*.

У кицьки Мурки гострі кігті. Вона дряпала килимок на підлозі, крісла. Мама сварила Мурку за це. Але Мурці не зовсім легко було відвикнути від своєї поганої звички.

Написав Гриць братові Васильку листа. Поклав листа у конверт. На конверті написав адресу. Кинув листа у поштову скриньку. І пішов лист до Василька.

«Встав замість крапок букви у, и» 1) Слова. Підкреслити *и, у*.

Др.г.й, кл.б, ч.тальня, гол.б, пр.йшл., в.к.н.л., теплох.д, др.жба, м.х., б.йн.й, б.л. .

2) Речення. Підкреслити *и, у*.

Мама к.п.ла Федор. Нов.. чнівськ. форм. . Паркан пофарб.вал. . блак.тн.й колір. Мій тато д.же люб.ть ф.тбол. Я мрію стат. ф.тболістом. По радіо передавал. легк. м.з.к. .

Розрізнення **И** і **Ш**. Гра **«Відчуй, що я написала»** - Закрий очі, а я напишу пальцем на твоїй долоні букву и або ш. Ти повинен відгадати.

Чому ти думаєш, що я написала и (ш)?

«Один – багато» Від слів, що означають один предмет, утворіть слова, що означають багато предметів. Підкресліть букви *и, ш*.

Шина – шини, шапка - ____, мишка - ____, кішка - ____, школа - ____, шахта - ____, пошта - ____, шум - ____, шишка = ____, шторм - ____, шафа - ____, кошик ____, шуба - ____, шпак - ____

«Утвори слова» Ви – ка – шив, руш – чок – ни, бо – но – рош, шу – ти – ка, пше – ця – ни, вір – ки – ши, му – ки – раш, во – ки – лош, ман – ка – шар, ро – ри – ша – ва, ну – шеп – ти

«Два стовпчики». Виписати з тексту слова у два стовпчика: у перший – з буквою И у другий - з буквою Ш.

Сливи ростуть на дереві. Пастушок пасе корів. Восени на сосні багато шишок. Ми любимо сидіти під вишнею. Мама вишивала рушник. Борис одягнув шапку. Марина купила шоколад.

«Попереджувальні зорові диктанти» 1) Слова. Підкреслити *и, ш*.

Шматки, шуми, шоломи, шукати, прошу, кашка, шипіти, штрихи, шашки, шахи, пошепки, пишні.

2) Речення. Підкреслити *и, ш*.

Мишкові купили теплу шапку і шарф. Кішка впіймала мишку. Шура пішла до школи. Швачка шиє шовкову шаль. Маша одягла шубу, шапку, шарф та взула чобітки.

У Сашка є гармошка. Мишка вибігла з нірки. Мишка шукає шматок сиру. Шарудить у шафі мишка. Тиміш з Тарасиком грали у шахи.

Розрізнення **Х і Ж**. «Холодна і жарка» Розрізнення у графічному зображенні: буква *х* від холоду стислась, обидві частинки притулились бочком, а букві *ж* жарко і від жару вона розтягнулась і стала схожа на жука.

«**Впізнай на дотик**» На лівій долоні пальчиком правої руки, натискаючи, напишіть кілька разів букву *х*, а потім – *ж*. Потім, пропонують відгадати, яку букву написав на долоньці товариш.

«Встав пропущені букви»

Ї.ак, гара., .віст, му.а, .орна, са.а, .виля, кор., .ліб, о.ина, .ор.ина, .учок, дер.ава, .меня, о.айний, кро.маль, кру.ечок, ку.лик, ти.есенько, бу.анка.

«**Будь спостережливим!**» Як переставити склади, щоб утворилося слово? Запишіть ці слова, підкресліть *х* – синім, а *ж* – жовтим кольором.

Ня – жа – бе, ра – жи – фа, ти – ха – на, бо – хо – ток, жи – на – жор, дож – ник – ху.

«**Попереджувальний зоровий диктант**» 1) Слова. Підкреслити *х*, *ж*.

Горох, жує, вужі, горох, хокей, важкий, капелюх, ведмежа, жовтий, хижак, кожух.

2) Речення. Підкреслити *х*, *ж*.

Жанна і Женя – хороші подруги. Взимку холод, а влітку – жара. У живому куточку живуть їжачки і хом'ячки. Хворому потрібен догляд. Діти люблять грати у сніжки.

Розрізнення **П і Р**(рукописні). «**Яка буква виросла, а яка ні**» Розрізнення у графічному зображенні: буква *р*- рррросте і перша паличка у неї довша, а буква *п* – ппперестала рости.

«**Пари слів**» Прочитайте пари слів, порівняйте їх за звуковим складом і смисловим значенням. Складіть словосполучення.

Річ – піч, рік – пік, рід – під, рив – пив, сир – сип, рів – пів, рух – пух.

«**Нові слова**» З поданих слів утворіть нові слова, в яких букву *р* замініть буквою *п*. Запишіть пари слів, виділяючи букви *п* і *р* кольоровими олівцями.

Речення – печення, курка - ____, річка - ____, робити - ____, заривати - ____, кора - ____, корито - ____, ручка - ____, робив - ____.

«**Будь спостережливим!**» Переставляючи склади, утворіть слова.

Ру – бок – па, чи – во – пе, па – ник – сі, ку – пе – чий, ра – па – шут, пе – ри – че – ці.

«Попереджувальний зоровий диктант» Петрик подарував Юркові книгу. Взимку помідори, огірки і редиску вирощують у парниках. Прокотився над землею перший грім. Важкі краплини залопотіли по дахах, метелики пурхають над квітами. Солдат почав рити окоп.

Диференціація **свистячих і шиплячих** приголосних.

Розрізнення **С -Ш**. **«Прочитай склади і слова»** са – ша – сад – шар сани – шахи, роса - туша;

со – шо – сон – шов, пісок – мішок, соловей – шоколад;

су – шу – сум – шум, сумка – шубка, несу – прошу;

си – ши – сир – шия; вус – душ, буси – кошик.

«Запиши цифри словами» 6 7 8 10 16 17 18

«Прочитай парами» сапка – шапка, каса – каша, миска – мишка, кішка – кіска, кашка – каска, сум – шум.

«Доповни речення» У Сашка на голові ____.(шапка) На городі, щоб не було бур'янів потрібна ____.(сапка) У норі живе ____.(мишка) На столі стоїть ____.(миска) Мишей ловить ____.(кішка) У Маші заплетена ____.(кіска) На плиті вариться ____.(каша) У магазині є ____.(каса) У мами для Катюші є гречана ____.(кашка). У солдата має бути ____.(каска) Безділля викликає ____.(сум) З вулиці долинав ____.(шум)

«Зміни слова за зразком» Я пишу – ти пишеш, я несу - ____, я пасу - ____, я іду - ____, я сплю - ____, я спішу - ____;

Великий – більший, малий - ____, старий - ____, молодий - ____, красивий - ____, рідний - ____.

«Склади і поясни народні приказки» Встав букви *с, ш*. Запиши.

Хто спішить, _____ курям на .міх.

Вий.ло діло _____ як гребінцем че.е.

Бре.е, _____ той людей .мішить.

Розрізнення **З – Ж**. **«Прочитай склади і слова»** за – жа – зал – жаль, казан – кажан; зо – жо – бузок – пиріжок, золото – жовток; зу – жу зуби – жуки, везу – біжу, козуля – кожух; зи – жи зима – жито, бузина – пружина; зе – же зебра – пожежа, вазелін – інженер.

«Встав пропущені склади» жа, жо, жу, жи або за, зо, зу.

.олуді, .илет, .авод, .адача, .поже., .бр, .лізо, .ло, .вдання, .раф, .ба, .ебра, .аліти, .гадка.

«Зміни слова за зразком»

що робили?   що роблять?   що робитимуть?

казали   кажуть   казатимуть

лизали   _____   _____

різали   _____   _____

в'язали   _____   _____

«Дай повні відповіді» на запитання і запишіть їх.

- 1.Яка тварина має довгу шию?
- 2.Яка машина має кузов?
- 3.Яким цвітом квітне сояшник?
- 4.Що будують журавлі?
- 5.Яка тварина має на тілі біло – чорні полоси?
- 6.В чому учні пишуть на уроках?

«Прочитай і запиши» Встав пропущені слова, підкресли з,ж кольоровими олівцями.

З добрим дружись, а лихих _____. (стережись) Берись дружно – не буде _____. (сутужно) Що посієш, те й _____. (пожнеш) Або _____ казати, або зовсім мовчати. (розумно) _____ пізнаються в біді. (друзі) Важко тому жить, хто від роботи _____, (біжить)

«Хто краще скаже»

Чітко вимов скоромовку.

У Жори і Жені жолуді в жмені.

У жабки Жанни жовта піжама,

А у жабеняти Жені – жабуриння в жмені.

Женю, Женю, не лежи,

Жито жати поможи.

Розрізнення С – Ц. «**Чітко вимовляй**» са – ца : сам – цар, сад – цап; со – цо : сода – цоколь, сонце – цокіт; су – цу : цуцик – сумка, цупкий – сухий; се – це : семеро – офіцер, центр – серп; си – ци : цирк – сир, цифра – синька.

«**Встав пропущені букви**» .ад, .ирк, ре.епт, .о.на, ко.инка, о.інка, .иган,гу.ак, .окіл, блюд.е, .у.ід, одини.я, пару., нар.ис, по.уд, .ироп, .ер.е, ли.и.я, .ифра, о.еледе.ь, .укор.

«**Зміни за зразком**» Україна - український

Росія - _____ козак - козацький

Англія - _____ чумак - _____

Італія - _____ молодець - _____

Німеччина - _____ офіцер - _____

Греція - _____ цар - _____

«**Слова розсипалися**» кор., цу; куль, цу; бус, гло; хар, су; ган, ци; ва, сли; пас, ком; цу, ня, це; ма, со, ло; ця, си, ли; ба, ков, са; ли, сто, ця; ці, жи, но; ни, ця, су; ка, ця, ка, ру.

«**Прочитай і поділи**» Поділи речення на окремі слова і запиши. Поясни зміст вислову.

Козацькому роду нема переводу.

«**Дай відповідь**» У назвах яких тварин є звуки *с* і *ц*? (Лисиця, ведмедиця, заєць, вовчиця, песець, цап, собака, слон, соболь, цуценя, борсук, левиця, тигриця, рись, свиня, носоріг). У назвах яких плодів є звук *с* і *ц*? (Слива, абрикос, агрус, смородина, суниця, полуниця, персик, апельсин, ананас, чорниця, барбарис).

Розрізнення С – Ч. «**Чітко прочитай**» са – ча сач – час сад – чай, час – сак, чайка - сайка;

со – чо соч – чос соло – чоло, сова – човен, гачок – пісок;

уч – ус чус – суч судак – чудак, сум – чум. чуб – суп, чудо – сухо;

ич - ис чинити – синити, лис – клич, миска – гичка, чиж – сич, число – сито.

«**Допиши потрібне слово**»

На Великдень печуть _____. пачку Невеселий настрій це - _____. сум

Сашко купив _____ печива. паску Житло людей на півночі це - _____. Чум

«**Запиши по порядку**» Що за чим іде?

Ранок, ніч, вечір, полудень, обід, світанок.

«Добери загальну назву» Понеділок, вівторок, середа, четвер, п'ятниця, субота, неділя - _____.

«Розсипані слова» с, о, в, е; е, п, с; ч, м, е; а, а, т, к, с; к, с, а, а; с, к, л, а; о, о, ч, в; ф, с, о, у, к; о, и, к, с; ч, р, г, а; суд, по; ка, свіч; де, чу, са; нал, сиг; тий, чис; ник, час; чо, пан, хи. «До кожного випадку – своя приказка»

Коли хтось каже дуже мляво і тихо, «І вдень, і вночі лежить на печі.»

Про нього кажуть: «Вмішалася, як середа в тиждень.»

Про ледачого кажуть

Коли хтось втручається не в своє «Говорить, як три дні хліба не їв.» діло, тоді приказують:

Розрізнення Ц – Ч. «Прочитай і повтори по пам'яті» Ца – ча чач – цац цап – час; цо – чо чоч – цоц цокіт – човен; цу – чу чуч – цуц цуцик – чудо; ци - чи чич – циц цирк – чиж; це – че чеч – цец цеп – честь.

«Запиши парами» Вівця – овечка, лисиця - ..., хлопець - ..., заєць - ..., лице - ..., суніця - ..., синиця - ..., птиця - ..., палець - ..., кінець - ..., кільце - ..., вулиця - ... .

«Слова – привітання» Згадай слова привітання і закінчи слова віршників.

Зазеленіє навіть пень, Не бачив друга триста літ?

Коло почує: «_____!» Скажи скоріш йому: «_____!»

«Допиши речення» Добери потрібні слова з дужок, підкресли ч, ц.

Лікар виписав _____. Наталочка порізала _____. У полі росте ____, У чашку з чаєм насипали _____. У вовчиці четверо ____, Усі діти люблять _____.

(палець, рецепт, вовчонат, цукерки, цукор.)

«Вибірковий диктант» Прослухайте віршик і выпишіть з нього слова, у яких є звуки *ч, ц*.

«Нетерплячий»

Чому цуцик у муці?

Він хотів спекти млинці.

Та собача вдача

Дуже нетерпляча.

Лиш розбавив тісто –

З'їв його все чисто. (Г.Бойко)

(ч -6, ц - 4 ;)

«Хто краще вимовить» Швидко і чітко повторіть скоромовки.

Очі у вовчиці, наче блискавиці.

Всім подобається це куце цуценя.

У кільця немає кінця – всі кільця без кінців.

Розрізнення **ДЖ –ДЗ**. **«Запам'ятай»**

Це усі повинні знати:

Нас не можна роз'єднати.

Відзначаємося чим?

Літер – дві, а звук – один.

«Виразно прочитай» Дза –джа джаз – кукурудза;, дзу – джу джунглі – дзюдо; дзи – джи дзига – джигіт; дзе –дже дзеркало – джемпер, джем – дзьоб; дзо – джо дзот – бджола.

«Склади словосполучення» Чисте ____, міцний ____, сині ____, джміль ____, джерельце ____, дзвоник _____. (дзвіночки, джерело, дзьоб, дзюркотить, дзвенить, дзижчить.)

«Два стовпчики» Запиши у перший стовпчик слова зі звуком *дз*, у другий – *дж*.

Дзвін, дзига, джем, сиджу, гедзь, джура, Гандзя, ходжу, дзьобати, дзеркальний, гудзик.

«Зміни слова за зразком». Джерело – вода (яка?) джерельна.

Дзвін – голос (який?) - _____.

Бджола – мед (який?) - _____.

Кукурудза – пластівці (які?) - _____.

Дзеркало – короп (який?) - _____.

«Відгадай загадки» Велика є в мене сімейка,

Як весна прийде, вся в поле піде. (бджоли)

Білі зуби маю, та від всіх ховаю,

Довгі коси маю, та не заплітаю. (кукурудза)

Он віночки, синій колір, з язичком, а голосу не мають. (дзвіночки)

Не дивись у вікно – був один хлопчина.

Подивись у вікно – там другий хлопчина.

Що то за віконце? Куди дививсь хлопчина? (дзеркало)

Розрізнення Ш – Ч. «Склади і прочитай склади»

ш- а, о, у, и; ч – а, о, у, и; а – ч, ш; о – ч, ш; ача – аша, ошо – очо, ушу – учу, еше – ече.

«Встав пропущені букви» .апка, .асник, .айка, .арф, .тани, .нур, .оботи, кала., товари., у.ень, ми.а, .и.ка, .ере.ня, .па.еня, ка.еня,пла., по.та, вудо.ка, бо.ка, кі.ка, рома.ка, .удо.

«Склади словосполучення»

Чорний каша

Червона шоколад

Гречана вершник

Чемна чашка

Швидкий дівчина

«Зміни за зразком» шпак – шпачок, жук - ____, рак - ____, павук - ____, рушник - ____, черевик - ____, часник - ____, сак - _____;

Кішка – кішечка, шишка - ____, сумка - _____, Соня - ____, пташка - _____, ромашка - _____, подушка - ____, пачка - _____, качка - ____.

«Слова звертання» Запиши, запам'ятай, підкресли *ш, ч*.

Скажіть, будь ласка! Дозвольте запитати! Прошу вас! Будьте ласкаві! Перепрошую!

«Слова вибачення» Запиши, запам'ятай, підкресли *ш, ч*.

Пробачте, будь ласка! Даруйте! Перепрошую! Вибачте!

Буква **Щ**. **«Запам'ятай!»** Буква **Щ** свій хвостик має, в букви **Ш** його немає.

«Спіймай слово» Плесніть, коло почувете слово зі звуком *ш*.

Шахта, щука, горище, шум, чубатий, ящірка, вуж, плащ, шелест, каша, вогнище, лящ, чашка, прізвище, гушавина, щока, нічний, шабля, щебетуха, щітка, дощ, душ, куш.

«Слова розсипалися» ка, що; вель, ща; ша, па; бінь, ще; рий, ши; ден, що, ник; ти, ще, на.

«Перевернуті слова» Прочитай навпаки: щод, ял, шук, киця, ащап, орищ, щярх, ащолп.

«Дай відповіді на запитання»Що одягають у дощ?

Чим чистять взуття?

Хто залишає свій хвіст, коли тікає від ворога?

Куди учні записують домашнє завдання?

Як називають великого пацюка?

Як називається суп , в який кладуть буряки і помідори?

Слова для довідок: (борщ, плащ, ящірка, щур, щітка, щоденник.)

«Попереджувальний зоровий диктант» Підкресліть *ш*.

Щебінь – це подрібнене каміння. Щетина – це коротка цупка шерсть у деяких тварин. Лящ і щука живуть у річці. У восьминога є великі щупальці. Кішка полює на щурів. На кораблі є щогла.

Розрізнення **Ч – Щ**. **«Вимов чистомовки»** Язик угорі – ач, ач, ач,

дівчинко, не плач.

Язик угорі – ащ, ащ, ащ,

на дворі дощ, одягни плащ.

«Зміни за зразком» щітка – щіточка, ящірка - ..., щедрівка - ..., щілина - ...;

Куш – кущик, дощ - ..., плащ - ..., хрущ - ..., борщ - ..., плющ - ...;

Хороший - кращий, високий - ..., товстий - ... .

«**Два стовпчики**» У перший стовпчик запиши слова зі звуком *ч*, у другий – *щ*.

Щупальце, чисто, чітко, кущ, часто, задача, борщ, колючка, свищ, хрящ, качка, паща, хрущ, гичка, Жучка, площа, лещата, річка.

«**Зорово-попереджувальний диктант**» Підкреслити *ч*, *щ*.

Полохлива ворона і куща боїться. Купа сміття лежала коло ящика. У Вірочки червоні щічки. Кращий відпочинок взимку – це катання на санчатах і лижах. Щеня тягне щітку. На Новий рік діти співають щедрівки. Щороку Валечка відпочиває на Чорному морі.

«**Здогадайся**» Прочитай, знайди зайве слово. Запиши речення, підкреслюючи *ч,щ* своїми улюбленими кольорами.

До побачення!   Кожне слово для людей має значення – на прощання говори:

Прощайте!   «_____!» (Т.Пушкарьова)

На добраніч!

Всього найкращого!

Здрастуйте!

Розрізнення **Ш – Щ**. « **Прочитай склади, слова**» ша – ща шахи– щавель каша – хаша;

Шо – що шофер – щока шолом – щоденник; аш – ящ палаш – плащ мурашка – лящ;

Шу – шу шуліка – щука шур – шум; уш – ющ душ – хрущ туш – плющ:

Ши – ши шифер – щиглик щит – шипшина; иш – іщ комиш – прищ спиш – кліщ.

«**Зміни слово**» щедрий – щедріший, чемний - ..., чистий - ..., красивий - ..., чорний - ..., сильний - ..., здоровий - ..., зелений - ....., теплий - ..., холодний - ... .

«**Встав пропущені букви**» Спиши, підкресли *ш, щ*.

-Мила хмарко!

Хай частіше буде парко:

проливай до і-хлю і

на дороги, на ку і, на жита, на пениці –

буде хліб нам на млинці,

буде ка.а, буде бор.

Лий нам, хмарко, ледрий до! (П.Воронько)

«Зорово-попереджувальний диктант» Підкреслити *ш, щ*.

Наш клас кращий по школі. Про щось шепоче листя клена. Ми щодня зустрічаємо листоношу. Учора йшов дощ. Раптово надійшла хмара і полився дощ. Над шипшиною кружляє хрущ. Наш дах перекрили шифером. Щеня укусив кліщ.

Розрізнення Р –Л. «Слова-пароніми» Лама – рама, лука – рука, плавити – правити, лак – рак, палити – парити, Валя – Варя, лом – ром.

«Заміни л на р» У поданих словах замініть букву л на р. Запиши пари слів.

Лис - _____, ліс - _____, лити - _____, лід - _____, ліг - _____, колона - _____.

«Нове слово» Додайте або відніміть одну букву, щоб вийшло нове слово.

Рак – грак, порт - ____ (спорт), фарба - ____ (фара), буря - ____ (буряк), млин - ____ (лин),

дуло - ____ (дупло), луг - ____ (плуг), пора - ____ (шпора), риби - ____ (гриби), рука - ____ (ручка), сила - ____ (силач), курка - ____ (куртка), пліт - ____ (політ).

«Заміни одну букву» Замініть одну букву, щоб вийшло нове слово.

Ворона (корона), гора (нора, пора, кора), роса (коса), рука (ріка), карта (парта), рев (лев), калина (малина, Марина), син (сир), мак (рак), пліт (зліт), коза (кора), шапка (лапка), колос (голос), шкода (школа), білка (гілка).

«Перестав букви» Перестав букви, щоб вийшли нові слова.

Курча (ручка), рамка (марка), руки (кури), роги (гори), село (осел), сокіл (лісок), рис (сир), старий (айстри), тіло (літо), масло (смола), волога (голова), сосна (насос), пила (липа), карета (ракета).

«З кожного слова по букві» З кожного слова візьміть по одній букві по порядку, щоб вийшло нове слово. Запишіть утворені слова.

Рак (1 – р), мир (2 – и), лоб (3 – б), зима (4 – а) – риба

Молоко, сила, сир – мир

Липа, кіт, мак, коза, вітер – лікар

Лак, колос, ніша, диван – лоша

Рука, лев, вода, сади, насос, фабрика, записка – редиска

Лава,лин, лампа, молодий, батон – лимон

«Буває так чи ні?» Прочитайте і поміркуйте, чи буває так. Запишіть правильно.

Косар лікує. Друкар пиляє. Лікар варить. Столяр друкує. Маляр косить. Кухар фарбує. Грім зеленіє. Трава гримить. Струмок співає. Вітерець дзюрчить. Черепаха скакає. Лоша повзе. Орел пливе. Риба літає.

«Виправ помилки»

Як поспіє на куцах червона марина,
прийде ягоди збирати дівчина Малина.

«Поясни вирази» Яке значення цих висловів?

Калиновий міст.

Калиновий гай.

Калинова сопілка.

Калинова колиска.

Калиновий вінок.

Калинова мова.

«Зорово-попереджувальний диктант.» Підкресли *р, л*.

Лама має довгу цінну вовну. Рама пофарбована білою фарбою. У носорога один ріг. Рома ліг у ліжку. Лом для двірників конче необхідний узимку. Ром – улюблений напій моряків. Солдат почав рити окоп. Гарячу воду не треба лити і кришталеву вазу.

«Знайди назви кущів»

Діти ламали **на** полі качани кукурудзи. Спіймав Миколка **лина** і карася. Ростуть гарбузи **на** городі. Вітер енергійно ганяв по дорозі листя.

«Деформовані тексти»

ПУШОК І МАШКА.

У Саші є

Пушок. У Даші є

Машка.

любить кістки, а

любить мишей.

спить біля

Сашкових

ніг, а

на кушетці.

Даша сама шиє для

подушечку.

буде спати на подушечці.

